

UDK: 811.111+811.512.133:81'25

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TARJIMA VA KOMMUNIKATSIYA
MASALALARI**Suleymanova Nargiza Mardonovna,***Samarqand davlat chet tillar instituti**Ingliz tilining nazariy aspektlari kafedresi dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*Gmail: nargizasulimanova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1583-680X

Zaxidova Gulnoza Toxir qizi,*Samarqand davlat pedagogika instituti**Xorijiy tillar kafedresi assistenti*Gmail: gulnozatohirovnova22@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-1122-2496

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18695818>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjima jarayonining kommunikativ, pragmatik va madaniy jihatlari tahlil qilinadi. Til o'zaro ta'siri, ma'no uzatishdagi kognitiv model va kontekstning roli, shuningdek, tarjimada milliy-madaniy xususiyatlarni saqlab qolish masalalari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotda tarjimon shaxsining antropotsentrik o'rni, uning maqsadi va adresat bilan muloqotdagi vositachilik funksiyasi yoritilgan. Globallashuv jarayonida tillararo muloqotning ahamiyati, xususan, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjima jarayonining lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlari tahlil qilinadi. Tarjima faqat til o'zgartirish emas, balki madaniy va kognitiv akt sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: tarjima, kommunikatsiya, pragmatika, madaniyat, antropotsentrizm, kontekst, adekvatlik, ekvivalentlik.

Аннотация. В этой статье будут проанализированы коммуникативные, прагматические и культурные аспекты процесса перевода между английским и узбекским языками. Научно освещены вопросы языкового взаимодействия, роль когнитивной модели и контекста в передаче смысла, а также сохранение национально-культурных особенностей в переводе. В исследовании освещается антропоцентрическая роль личности переводчика, ее назначение и опосредующая функция в общении с адресатом. Анализируется значение межъязыкового общения в процессе глобализации, в частности, лингвистические, прагматические и культурные аспекты переводческого процесса между английским и узбекским языками. Перевод интерпретируется как культурный и когнитивный акт, а не просто изменение языка. Автор подчеркивает, что главная цель в процессе перевода — адекватно передать сообщение семантически и прагматически анализируется значение межъязыкового общения в процессе глобализации, в частности, лингвистические, прагматические и культурные переводческого процесса между английским и узбекским языками. Перевод интерпретируется как культурный и когнитивный акт, а не просто изменение языка.

Ключевые слова: перевод, коммуникация, прагматика, культура, антропоцентризм, контекст, адекватность, эквивалентность.

Abstract. This article analyzes the communicative, pragmatic, and cultural aspects of the translation process between English and Uzbek. It scientifically examines issues of linguistic interaction, the role of cognitive models and context in conveying meaning, and the preservation of national and cultural characteristics in translation. The study highlights the anthropocentric role of the translator, their purpose, and their mediating function in communication with the recipient. The importance of

interlingual communication in the process of globalization is analyzed, in particular, the linguistic, pragmatic, and cultural aspects of the translation process between English and Uzbek. Translation is interpreted as a cultural and cognitive act, not simply a change of language. The author emphasizes that the main goal in the translation process is to adequately convey the message semantically and pragmatically. The importance of interlingual communication in the process of globalization is analyzed, in particular, the linguistic, pragmatic, and cultural aspects of the translation process between English and Uzbek. Translation is interpreted as a cultural and cognitive act, not simply a change of language.

Keywords: translation, communication, pragmatics, culture, anthropocentrism, context, adequacy, equivalence.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida tillararo muloqot insoniyat faoliyatining barcha sohalarini qamrab olmoqda. Ingliz tili dunyoviy kommunikatsiyaning eng muhim vositasiga aylangan bir paytda, o'zbek tilining o'ziga xos milliy-madaniy mohiyatini boshqa tillarga to'g'ri yetkazish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki har bir xalqning tili uning madaniyati, mentaliteti va tarixiy tajribasining in'ikosi hisoblanadi. Shu bois o'zbek tilidan ingliz tiliga yoki aksincha tarjima qilish jarayonida faqat so'z va grammatik tuzilmalarni emas, balki xalqning dunyoni idrok etish uslubi, qadriyatlar tizimi va milliy tafakkurini ham inobatga olish zarur.

Tarjima jarayoni — bu faqat lingvistik emas, balki madaniy va kognitiv aktdir. Har bir tarjima ortida inson ongining tili orqali voqelikni idrok etish, baholash va ifodalash jarayoni yotadi. Shu boisdan, tarjima muammolari nafaqat ekvivalentlik darajasida, balki kommunikatsiya samaradorligi nuqtayi nazaridan ham o'rganilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, tarjima muammolari nafaqat ekvivalentlik darajasida, balki kommunikatsiya samaradorligi nuqtayi nazaridan ham o'rganilishi lozim. Tarjima jarayonida asosiy maqsad — xabarni bir tildan boshqasiga semantik va pragmatik jihatdan adekvat tarzda uzatishdir. Bunda tarjimon ikki madaniyat o'rtasida ko'prik vazifasini bajaradi. Shuning uchun tarjima — bu “til o'zgartirish” emas, balki “muloqotni yangidan qurish”dir. Tarjimon bu jarayonda ikki tomonlama vazifani bajaradi: bir tomondan u manba tildagi mazmuni chuqur anglab, uning ichki semantik qatlamlarini tahlil etadi, ikkinchi tomondan esa shu mazmuni qabul qiluvchi til madaniyatida tabiiy, tushunarli va ta'sirchan shaklda ifoda etadi. Demak, tarjima jarayonida faqat lingvistik ekvivalentlik emas, balki kommunikativ va madaniy ekvivalentlik ham muhim o'rin tutadi. Masalan, ingliz tilidagi “*It's raining cats and dogs*” iborasi o'zbek tiliga “*Juda kuchli yomg'ir yog'ayapti*” tarzida o'giriladi. Bu yerda semantik jihatdan hayvonlar bilan bog'liq tasvir o'zgartirilgan, lekin kommunikativ maqsad — ob-havoning kuchliligini ifodalash — saqlanib qoladi. Bu hodisa tarjimada kommunikativ ekvivalentlik tushunchasining amaliy namunasidir (Komissarov, 1990). Shuningdek, har bir kommunikativ aktda adresant, xabar, kanal, adresat elementlari o'zaro ta'sirda bo'ladi. Tarjimon bu zanjirning o'rtasida turib, har ikki tomon tilining kontekstini hisobga olgan holda ma'no uzatadi. Shu sababli tarjima jarayonida kontekst va adresatning kognitiv dunyosi asosiy omil hisoblanadi.

Metod va usullar. Ingliz va o'zbek tillarida pragmatik va madaniy tafovutlar o'rtasida pragmatik va madaniy tafovutlar asosan muloqot uslubi, odob me'yorlari,

ijtimoiy munosabat va til vositalarining qo'llanishida yaqqol namoyon bo'ladi. Har bir til milliy-madaniy qadriyatlar, ijtimoiy axloqiy me'yorlar va tarixiy tajriba asosida shakllanadi. Shu sababli, madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonida ko'plab pragmatik to'siqlar paydo bo'ladi. Masalan, ingliz tilida odobning ko'rsatkichi sifatida *"Could you please...?"*, *"Would you mind...?"* kabi yumshoq so'rov shakllari keng qo'llanadi. O'zbek tilida esa muloqot ko'proq hurmat, ijtimoiy maqom va yoshga asoslanadi: *"Iltimos, yordam bera olasizmi?"*, *"Agar noqulay bo'lmasa..."* kabi. Bu holatda tarjimon so'zma-so'z tarjima emas, pragmatik moslashtirishni amalga oshirishi kerak. Shuningdek, idiomatik birliklar tarjimada madaniyatlararo tafovutni yaqqol namoyon etadi. Masalan: *"Break the ice"* - *"Suhbatni ochmoq"* yoki *"Every cloud has a silver lining"* - *"Har yomonlik ortida yaxshilik bor"*. Bu o'xshashliklar ko'rsatadiki, har ikkala til inson tajribasining universalligini aks ettiradi, lekin ifoda usuli milliy konnotatsiyaga ega.

Antropotsentrik yondashuv va kognitiv tafakkurdagi o'xshashliklar ham muhim ahamiyatga egadir. Antropotsentrizm nazariyasiga ko'ra, tilning markazida inson turadi. Tarjima ham aynan insonning kognitiv modellarini tildan tilga o'tkazish jarayonidir. ya'ni u bir madaniyatdagi tafakkur shakllarini boshqa madaniyat kontekstida qayta talqin qilishni o'z ichiga oladi. Bu yondashuvga ko'ra, tarjimon nafaqat til birliklarini, balki inson tafakkurining konseptual tizimini ham anglab, uni qabul qiluvchi tildagi kognitiv strukturalar bilan uyg'unlashtirishi kerak. Masalan, *"heart"* (yurak) so'zi ingliz tilida ko'proq his-tuyg'u va mehr ramzi sifatida ishlatilsa, o'zbek tilida u ko'pincha ruhiy holat, vijdon yoki insoniylikni ifodalaydi. Shunday qilib, tarjimon kognitiv ma'nolarni ham to'g'ri "ko'chira" olishi lozim. Antropotsentrik yondashuv tarjima faoliyatida inson omilini markazga qo'yadi, chunki har bir matn insonning dunyo haqidagi bilimlari, qadriyatlari va hissiy tajribasi bilan bog'liq.

Natija va muhokama. Tarjima jarayoni — bu til o'zgarishi emas, tafakkur ko'chishi, ya'ni inson ongidagi konseptual tuzilmalarning boshqa madaniyatdagi tilda qayta ifodalanishidir. Natijada, tarjima jarayonida antropotsentrik va kognitiv yondashuvni qo'llash tarjimonning madaniy sezgirlik, psixolingvistik anglash va kognitiv tafakkurni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa muloqot samaradorligini oshiradi va ikki xalq tafakkuri o'rtasida chuqurroq o'zaro tushunishni ta'minlaydi.

Masalan, Hemingwayning mashhur iborasi: *"A man can be destroyed but not defeated."*

O'zbekchada: *"Insonni yengish mumkin, ammo ruhini sindirish mumkin emas."*

Bu tarjimada semantik emas, balki konseptual ekvivalentlik saqlanadi — inson g'ururi va bardoshi markaziy antropotsentrik qadriyat sifatida ifodalangan.

Shuningdek, o'zbek adabiyotida Abdulla Qahhorning quyidagi satrini olaylik: *"Odamning yuragi — ko'zgudek."*

Inglizcha tarjimada: *"A man's heart is like a mirror."*

Bu misolda metafora universalligini saqlab qolish bilan birga, milliy ma'naviy qatlam qisqargan. Shu bois tarjimonning asosiy vazifasi – lingvistik moslik bilan birga, madaniy mazmuni rekonstruksiya qilishdan iborat.

Tarjimon faqat so'zlarni emas, balki ularning orqasida turgan madaniy semantika, metaforik tasavvurlar tizimi va milliy estetik qadriyatlarni ham boshqa tilga ko'chira olishi zarur. Tarjima shunchaki kod almashtirish emas, inson tafakkurining o'zga tilga ko'chishidir. Shu ma'noda, har bir muvaffaqiyatli tarjima — bu ikki xalq tafakkurining muloqoti, ikki madaniyatning o'zaro boyish jarayonidir. Har bir tarjima asari insoniyatning umumiy ma'naviy xazinasiga yangi ma'no, yangi nigoh olib kiradi. Shuning uchun tarjima nafaqat til vositasi, balki madaniyatlararo integratsiya va insoniy qadriyatlar almashinuvining eng nozik ko'prigi sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjima jarayoni ko'p qatlamli madaniy va kognitiv jarayon bo'lib, u lingvistik kompetensiya bilan bir qatorda madaniy sezgirlikni ham talab qiladi. Tarjima orqali ikki tilda so'zlashuvchi xalqlar bir-birining qadriyatlarini, dunyoqarashini va hayot falsafasini tushunishga erishadi. Shu sababli, tarjima nafaqat ilmiy-amaliy faoliyat, balki madaniyatlararo muloqotni shakllantiruvchi ijtimoiy hodisadir. Kelajakda tarjimonlar tayyorlash jarayonida antropotsentrik yondashuv, pragmatik moslashtirish va madaniy kodlarni tahlil qilish kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. o'rtasidagi tarjima jarayoni ko'p qatlamli madaniy, kognitiv va lingvistik faoliyat bo'lib, u faqat til birliklarini o'zgartirish emas, balki ikki turli madaniyatning o'zaro tushunishini ta'minlovchi interkultural jarayon sifatida qaraladi. Tarjima bu ma'noda madaniyatlararo kommunikatsiyaning asosiy vositasi bo'lib, uning muvaffaqiyati tarjimonning nafaqat lingvistik kompetensiyasi, balki madaniy sezgirligi, kognitiv tafakkuri va pragmatik moslashuvchanligiga ham bevosita bog'liqdir. Har bir tilda dunyoni idrok etish, uni tasniflash va ifodalashning o'ziga xos usullari mavjud.

Bundan tashqari, tarjima faoliyatini samarali tashkil etish uchun pragmatik moslashtirish, madaniy kodlarni tahlil qilish va kontekstual anglash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Har bir matn o'z madaniy konteksti bilan uzviy bog'langanligi sababli, tarjimonning vazifasi so'zlar ortidagi madaniy semantikani anglab, uni qabul qiluvchi auditoriya uchun tabiiy shaklda ifodalashdan iboratdir. Kelajakda tarjimonlar tayyorlash jarayonida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish ilmiy va amaliy zaruratdir. Tarjima nazariyasida kognitiv lingvistika, pragmatika, sotsiolingvistika va madaniyatshunoslik fanlarining integratsiyasi tarjimonlik faoliyatini yangi bosqichga olib chiqadi. Ayniqsa, global axborot maydonida madaniyatlararo muloqotning tezlashuvi tarjimonlardan nafaqat til bilimini, balki madaniy tafakkurni tahlil qilish va konnotativ ma'nolarni to'g'ri uzatish mahoratini ham talab qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Humboldt W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin, 1836.
2. Nida, E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: Brill, 1964.
3. Venuti, L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London: Routledge, 1995.
4. Komissarov V.N. Teoriya perevoda (lingvisticheskiye aspekty). Moskva, 1990.
5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
6. Qahhor A. O'tmishdan ertaklar. Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1965.
7. Saidov B. Til va tafakkur: kognitiv yondashuv. Toshkent, 2019.
8. Karimov Sh. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Samarqand, 2022.
9. Hemingway, E. The Old Man and the Sea. — New York: Charles Scribner's Sons, 1952. 127 p.

